

शोधनिर्देशक : श्री ऋषीश्वर अधिकारी
पद : शिक्षण सहायक

साहित्यकार रामप्रकाश समथिडको 'याक्सा भित्रका कथाहरु' कथा सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम नेपाली विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोध-पत्र

शोधार्थी

बिना अर्याल

क्याम्पस दर्ता नं :- ११/२०७२

परीक्षा क्रमाङ्क :- १००९२

त्रि.वि. दर्ता नं :- ९-२-४६७-१६-२०१०

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम
नेपाली विभाग

२०७४

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु ऋषीश्वर अधिकारी ज्यूको कुशल निर्देशन र सहयोगमा तयार पारेकी हुँ । आफ्ना विविध व्यस्तताका बावजूद मलाई यो शोधपत्र तयार पार्ने कार्यमा क्याम्पसका अतिरिक्त बाटोघाटो तथा घर लगायतका ठाउँमा समेत पर्याप्त समय दिई उचित सल्लाह, परामर्श र मार्गदर्शन दिनु भई कुशल अभिभावकको रूपमा स्नेहपूर्वक माया र उत्साह समेत प्रदान गर्नु हुने गुरुवरको सद्भावबाट म अत्यन्त प्रभावित छु । म शोध निर्देशक गुरु ऋषीश्वर अधिकारी ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । 'साहित्यकार गुरुङ रामप्रकाश समथिङको याक्सा भित्रका कथाहरु कथा संग्रहको कृतिपरक अध्ययन' शीर्षकको शोध प्रस्तावलाई स्वीकृत गरी शोधपत्र तयार गर्ने शुभवसर प्रदान गर्नु हुने पूर्व विभागीय प्रमुख तथा वर्तमान क्याम्पस प्रमुख आदरणीय गुरु रामप्रसाद गुरागाईज्यू तथा नेपाली विभागका सम्पूर्ण आदरणीय गुरु ज्यूहरु प्रति कृतज्ञ छु । यसै गरी सामग्री संकलनका क्रममा हरवखत सहयोग गरीदिनुहुने किरण पाठक प्रो. भान्जा बुक्स एण्ड स्टेसनरी, टंकप्रसाद धमला प्रो. तेहथुम बुक्स एण्ड स्टेसनरी इलाम प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । साथै आवश्यकतानुसार पाठ्य सामग्री उपलब्ध गराउनुहुने म.र.व. क्याम्पस इलामका पुस्तकालयका आदरणीय व्यक्तित्वहरु टिका शर्मा, गणेश श्रेष्ठ, पासाङ तामाङ र शोभा शर्मा प्रति पनि म आभारी छु ।

मेरो शैक्षिक अध्ययनलाई यहाँ सम्म पुऱ्याउन प्रेरित गर्नुहुने मेरा माता, पिता गिता अर्याल र दिननाथ अर्याल प्रति म सदा ऋणी छु । साथै मेरो अध्ययनमा हरपल सहयोग र समर्थन गरी पारिवारिक वातावरण सिर्जना गरिदिएर सहयोग पुऱ्याउने मेरा श्रीमान दामोदर रिजाललाई धेरै धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोधपत्र लेखनका क्रममा मलाई यथेष्ट जानकारीहरु उपलब्ध गराई अमूल्य सहयोग गर्नुहुने शोधनायक गुरुङ रामप्रकाश समथिङप्रति हार्दिक आधार व्यक्ति गर्न चाहन्छु । शोधपत्र टाइप गरीदिनुहुने भाई के.पी. खनाललाई धेरैधेरै धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा शोधपत्र टंकन र प्रिन्ट गरी सहयोग गर्नुहुने आइसफ्ट कम्प्यूटर सेन्टरका जनक रेग्मीलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति : २०७४/१२/२२

ई.सं. ५ अप्रिल २०१८

बिना अर्याल

एम.ए. दोस्रो वर्ष
परिक्षा रोल नं. १००९२
क्याम्पस रोल नं. ११/२०७२
नेपाली विभाग
म.र.व. क्याम्पस, इलाम

शोधसार

शोधपत्रको शीर्षक – साहित्यकार गुरुङ रामप्रकाश समथिङको 'याक्सा भित्रका कथाहरु'
कथा संग्रहको कृतिपरक अध्ययन

शोधपत्रको प्रयोजन – त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
संकायअन्तर्गत महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम नेपाली विभागको स्नातकोत्तर
तह दोस्रो वर्षको दशौ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोध निर्देशक – ऋषीश्वर अधिकारी

शोधार्थी – बिना अर्याल

शैक्षिक सत्र – २०७०/७१

प्रस्तुत मिति : २०७५/०१/....

'साहित्यकार गुरुङ रामप्रकाश समथिङको याक्सा भित्रका कथाहरु कथा संग्रहको
कृतिपरक अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्रलाई निम्नलिखित पाँच परिच्छेदको मुल शीर्षकमा
विभाजन गरी आवश्यकतानुसार विभिन्न उपशीर्षकहरु समेत राखी अध्ययन र विश्लेषण
गरिएको छ ।

पहिलो परिच्छेद – शोध परिचय

दोस्रो परिच्छेद – साहित्यकार गुरुङ रामप्रकाश समथिङको परिचय तथा साहित्यिक यात्रा

तेस्रो परिच्छेद – कथाको सैद्धान्तिक पक्ष

चौथो परिच्छेद – साहित्यकार गुरुङ रामप्रकाश समथिङको 'याक्सा भित्रका कथाहरु' कथा
संग्रहको विश्लेषण

पाचौँ परिच्छेद – उपसंहार तथा निष्कर्ष

प्रस्तुत शोधपत्रको पहिलो परिच्छेदमा शोध परिचयको शीर्षक राखिएको छ । त्यसका
उपशीर्षकहरुमा क्रमसः शोधशीर्षक, शोधार्थी, शोधपत्रको प्रयोजन, समस्या कथन,
शोधकार्यको उद्देश्य, पूर्व कार्यको समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य, महत्व र उपयोगिता,
प्राक्कल्पना, शोधकार्यको सीमाङ्कन, शोध विधि, सामग्री संकलन विधि (प्राथमिक र द्वितीय
स्रोत), अध्ययन तथा विश्लेषण विधि, शोधपत्रको रूपरेखा तथा शोधसमयावधि र लागत
रहेका छन् । यी नै उपशीर्षकहरु दिएर पहिलो परिच्छेद तयार पारिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेदमा साहित्यकार गुरुङ रामप्रकाश समथिङको परिचय दिएर उनको साहित्यिक यात्राको चर्चा गरिएको छ । जसमा जन्मस्थान र बाल्यकाल, शिक्षादीक्षा, व्यक्तित्व तथा उनका कृतिहरूको सूची दिइएको छ । समथिङका कथागत प्रवृत्तिहरूका बारेमा पनि यहाँ चर्चा गरिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेदमा कथाको सैद्धान्तिक पक्षका बारेमा चर्चा गरिएको छ । जस अन्तर्गत कथाको पृष्ठभूमी, विभिन्न विद्वानहरूले दिएका कथाका परिभाषाहरूलाई समेटिएको छ । त्यस्तै कथाका संरचनागत तत्त्वहरू, रचनागत तत्त्वहरू, नेपाली कथाको ऐतिहासिक विकासक्रम, कथाका वर्गीकरणका आधारहरू तथा साहित्यका अन्य विधासँग कथाको सम्बन्ध समेत केलाइएको छ ।

चौथो परिच्छेदमा साहित्यकार गुरुङ रामप्रकाश समथिङको 'याक्सा भित्रका कथाहरू' कथा संग्रहको विश्लेषण गरिएको छ । यस कथा संग्रहमा संग्रहित सात वटा कथाहरूको संरचना पक्षका आधारमा तथा रचना विधानका आधारमा छुट्टाछुट्टै उपशीर्षकहरू दिई विश्लेषण गरिएको छ । संरचना पक्षका आधारमा कथावस्तु, पात्रविधान, परिवेश, उद्देश्य, भाषा शैली, दृष्टिविन्दु र शीर्षक सार्थकता गरी सातवटा उपशीर्षकमा आधारित भई अध्ययन गरिएको छ भने रचना विधानका आधारमा रुचिक्षेत्र, रीतिक्षेत्र, सारवस्तु, कथानक ढाँचा, अर्थ सापेक्ष र रूपविन्यास पक्ष गरी छ वटा उपशीर्षकमा रही अध्ययन गरिएको छ ।

यस शोधपत्रको पाँचौ परिच्छेदमा उपसंहार तथा निष्कर्ष शीर्षक राखिएको छ । यस अन्तर्गत प्रत्येक परिच्छेदको उपसंहार समावेश गरिएको छ र निष्कर्ष दिइएको छ ।

सन्दर्भ ग्रन्थसूची अन्तर्गत यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा प्रयोग गरिएका पाठ्यपुस्तकहरू, पत्रपत्रिकाहरू तथा अप्रकाशित शोधपत्रहरूको सूची राखिएको छ । साथै अन्त्यमा गुरुङ रामप्रकाश समथिङका कृतिहरूमा तयार पार्न सकिने सम्भावित शोध शीर्षकहरूको सूची समावेश गरिएको छ ।

सङ्क्षेपीकरण र चिन्हको प्रयोग

संक्षिप्त रूप	पूरा रूप
ई.सं.	इस्वी सम्वत्
एस.एल.सी.	स्कूल लिभिड सर्टिफिकेट
गा.पा.	गाउँपालिका
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
जि.शि.अ.	जिल्ला शिक्षा अधिकारी
डा.	डाक्टर
तृ.सं.	तृतीय संस्करण
दो.सं.	दोस्रो संस्करण
न.पा.	नगरपालिका
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पा.सं.	पाँचौं संस्करण
प्रा.	प्राध्यापक
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
पृ.	पृष्ठ
प्रो.	प्रोफाइटर
म.र.ब.	महेन्द्र रत्न बहुमुखी
मेल.	ईमेल
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	सम्पादक/सम्पादन
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
...	केही अंश छोडिएको
()	कोष्ठक चिन्ह
' ' / " "	उद्धरण
/	र, वा
-	योजक चिन्ह
*	परिच्छेद समाप्त

विषयसूची

शीर्षक

पेज नं.

पहिलो परिच्छेद शोधपत्रको परिचय

१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोधार्थी	१
१.३ शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.४ समस्या कथन	१
१.५ शोधकार्यको उद्देश्य	१
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधकार्यको औचित्य, महत्व र उपयोगिता	३
१.८ प्राक्कल्पना	४
१.९ शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.९.१ शोधविधि	४
१.९.२ सामग्री संकलन विधि	५
१.९.३ अध्ययन तथा विश्लेषण विधि	५
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	६
१.११ शोध समयावधि र लागत	६

दोस्रो परिच्छेद

साहित्यकार रामप्रकाश समथिङको परिचय तथा साहित्यिक यात्रा

२.१ साहित्यकार रामप्रकाश समथिङको परिचय	७
२.२ साहित्यकार रामप्रकाश समथिङको व्यक्तित्वको अध्ययन	९
२.२.१ सामाजिक व्यक्तित्व	९
२.२.२ साहित्यिक व्यक्तित्व	११
२.२.३ कवि व्यक्तित्व	११
२.२.४ उपन्यासकार व्यक्तित्व	१२
२.२.५ पत्रकार व्यक्तित्व	१२
२.३ साहित्यकार रामप्रकाश समथिङको साहित्यिक यात्रा	१२
क. प्रथम चरण	१३
ख. द्वितीय चरण	१४
ग. तृतीय चरण	१६
२.४ समथिङका कथागत प्रवृत्ति	१८

तेस्रो परिच्छेद
कथाको सैद्धान्तिक पक्ष

३.१ पृष्ठभूमि	२३
३.२ कथाको परिभाषा	२४
३.३ कथाका संरचनागत तत्त्वहरू	२६
३.३.१ कथाबस्तु	२७
३.३.२ चरित्रचित्रण	२७
३.३.३ परिवेश	२८
३.३.४ उद्देश्य	२८
३.३.५ कथनपद्धति	२८
३.३.६ दृष्टिविन्दु	२९
३.३.७ भाषशैली	२९
३.३.८ शीर्षक सार्थकता	३०
३.४ कथाका रचनागत तत्त्वहरू	३१
३.४.१ रुचिक्षेत्र	३१
३.४.२ रीतिक्षेत्र	३१
३.४.३ सारवस्तु	३१
३.४.४ कथानक ढाँचा	३२
३.४.५ अर्थसापेक्ष	३३
३.४.६ रूपविन्यास	३३
३.५ नेपाली कथाको ऐतिहासिक विकासक्रम, प्रमुख मोड, धारा र प्रवृत्ति	३३
३.५.१ पृष्ठभूमि	३३
३.५.२ प्राथमिक काल (वि.सं १८२७-१९५७)	३४
३.५.३ माध्यमिक काल (वि.सं १९५८-१९९१)	३५
३.५.४ आधुनिक काल (वि.सं १९९२ देखि हाल सम्म)	३६
३.५.४.१ प्रथम चरण (वि.सं १९९२-२०१९)	३७
३.५.४.२ द्वितीय चरण (वि.सं २०२०-२०३५)	३८
३.५.४.३ तृतीय चरण (वि.सं २०३६ देखि हाल सम्म)	३८
३.६ कथाको वर्गीकरणका आधारहरू	३९
३.६.१ रुचिक्षेत्रका आधारमा	३९
३.६.२ रीतिक्षेत्रका आधारमा	४०
३.६.३ शैलीका आधारमा	४०
३.६.४ दृष्टिविन्दुका आधारमा	४१
३.७ साहित्यका अन्य विधासँग कथाको सम्बन्ध	४२

३.७.१ कथा र उपन्यास	४२
३.७.२ कथा र निबन्ध	४३
३.७.३ कथा र नाटक	४४
३.७.४ कथा र कविता	४५

चौथो परिच्छेद

कथाकार रामप्रकाश समथिङको 'याक्सा भित्रका कथाहरु' कथा संग्रहको

अध्ययन तथा विश्लेषण

४७

४.१ 'हरि सर, पार्टी, यातना र मृत्यु' कथाको विश्लेषण मूल्यांकन	४७
४.१.१ संरचना पक्षका आधारमा 'हरि सर, पार्टी, यातना र मृत्यु' कथाको विवेचना	
४.१.१.१ कथावस्तु	४७
४.१.१.२ पात्र विधान	५०
४.१.१.३ परिवेश	५३
४.१.१.४ उद्देश्य	५३
४.१.१.५ भाषा शैली	५३
४.१.१.६ दृष्टिविन्दु	५४
४.१.१.७ शीर्षक सार्थकता	५४
४.१.२ रचना विधानका आधारमा 'हरि सर, पार्टी, यातना र मृत्यु' कथाको अध्ययन	
४.१.२.१ रुचिक्षेत्र	५४
४.१.२.२ रीतिक्षेत्र	५५
४.१.२.३ सारवस्तु	५५
४.१.२.४ कथानक ढाँचा	५५
४.१.२.५ अर्थ सापेक्ष	५६
४.१.२.६ रूपविन्यास पक्ष	५६
४.२ 'कसले जतन गरिदेला यी मेरा किताबहरु' कथाको विश्लेषण मूल्यांकन	५६
४.२.१ संरचना पक्षका आधारमा 'कसले जतन गरिदेला यी मेरा किताबहरु' कथाको विवेचना	
४.२.१.१ कथावस्तु	५७
४.२.१.२ पात्र विधान	५८
४.२.१.३ परिवेश	६०
४.२.१.४ उद्देश्य	६१
४.२.१.५ भाषा शैली	६२
४.२.१.६ दृष्टिविन्दु	६२

४.२.१.७ शीर्षक सार्थकता	६२
४.२.२ रचना विधानका आधारमा 'कसले जतन गरिदेला यी मेरा कितावहरु' कथाको अध्ययन	६३
४.२.२.१ रुचिक्षेत्र	६३
४.२.२.२ रीतिक्षेत्र	६३
४.२.२.३ सारवस्तु	६३
४.२.२.४ कथानक ढाँचा	६४
४.२.२.५ अर्थ सापेक्ष	६४
४.२.२.६ रूपविन्यास पक्ष	६५
४.३ 'रामबहादुरको प्यारो साथी-रक्सी' कथाको विश्लेषण मूल्यांकन	६५
४.३.१ संरचना पक्षका आधारमा 'रामबहादुरको प्यारो साथी-रक्सी' कथाको विवेचना	६५
४.३.१.१ कथावस्तु	६५
४.३.१.२ पात्र विधान	६६
४.३.१.३ परिवेश	६९
४.३.१.४ उद्देश्य	७०
४.३.१.५ भाषा शैली	७०
४.३.१.६ दृष्टिविन्दु	७१
४.३.१.७ शीर्षक सार्थकता	७१
४.३.२ रचना विधानका आधारमा 'रामबहादुरको प्यारो साथी-रक्सी' कथाको अध्ययन	७१
४.३.२.१ रुचिक्षेत्र	७१
४.३.२.२ रीतिक्षेत्र	७२
४.३.२.३ सारवस्तु	७२
४.३.२.४ कथानक ढाँचा	७३
४.३.२.५ अर्थ सापेक्ष	७३
४.३.२.६ रूपविन्यास पक्ष	७४
४.४ 'पुछारे कान्छाको कन्तविजोग' कथाको विश्लेषण मूल्यांकन	७४
४.४.१ संरचना पक्षका आधारमा 'पुछारे कान्छाको कन्तविजोग' कथाको विवेचना	
४.४.१.१ कथावस्तु	७५
४.४.१.२ पात्र विधान	७५
४.४.१.३ परिवेश	७९
४.४.१.४ उद्देश्य	७९
४.४.१.५ भाषा शैली	८०

४.४.१.६ दृष्टिविन्दु	८०
४.४.१.७ शीर्षक सार्थकता	८०
४.४.२ रचना विधानका आधारमा 'पुछारे कान्छाको कन्तविजोग' कथाको अध्ययन	८१
४.४.२.१ रुचिक्षेत्र	८१
४.४.२.२ रीतिक्षेत्र	८१
४.४.२.३ सारवस्तु	८१
४.४.२.४ कथानक ढाँचा	८२
४.४.२.५ अर्थ सापेक्ष	८२
४.४.२.६ रूपविन्यास पक्ष	८३
४.५ 'सन्तोष, सौतेनी आमा र मृत्यु' कथाको विश्लेषण मूल्यांकन	८३
४.५.१ संरचना पक्षका आधारमा 'सन्तोष, सौतेनी आमा र मृत्यु' कथाको विवेचना	८३
४.५.१.१ कथावस्तु	८३
४.५.१.२ पात्र विधान	८४
४.५.१.३ परिवेश	८८
४.५.१.४ उद्देश्य	८९
४.५.१.५ भाषा शैली	९०
४.५.१.६ दृष्टिविन्दु	९०
४.५.१.७ शीर्षक सार्थकता	९०
४.५.२ रचना विधानका आधारमा 'सन्तोष, सौतेनी आमा र मृत्यु' कथाको अध्ययन	९१
४.५.२.१ रुचिक्षेत्र	९१
४.५.२.२ रीतिक्षेत्र	९१
४.५.२.३ सारवस्तु	९१
४.५.२.४ कथानक ढाँचा	९२
४.५.२.५ अर्थ सापेक्ष	९३
४.५.२.६ रूपविन्यास पक्ष	९३
४.६ 'जनयुद्धमा दाँते साइलाको सपना' कथाको विश्लेषण मूल्यांकन	९३
४.६.१ संरचना पक्षका आधारमा 'जनयुद्धमा दाँते साइलाको सपना' कथाको विवेचना	९४
४.६.१.१ कथावस्तु	९४
४.६.१.२ पात्र विधान	९५
४.६.१.३ परिवेश	९८
४.६.१.४ उद्देश्य	९८

४.६.१.५ भाषा शैली	९९
४.६.१.६ दृष्टिविन्दु	९९
४.६.१.७ शीर्षक सार्थकता	१००
४.६.२ रचना विधानका आधारमा 'जनयुद्धमा दाँते साइलाको सपना' कथाको अध्ययन	१००
४.६.२.१ रुचिक्षेत्र	१००
४.६.२.२ रीतिक्षेत्र	१००
४.६.२.३ सारवस्तु	१०१
४.६.२.४ कथानक ढाँचा	१०१
४.६.२.५ अर्थ सापेक्ष	१०२
४.६.२.६ रूपविन्यास पक्ष	१०२
४.७ 'जनयुद्धले उपहार दिएको जिन्दगी' कथाको विश्लेषण मूल्यांकन	१०३
४.७.१ संरचना पक्षका आधारमा 'जनयुद्धले उपहार दिएको जिन्दगी' कथाको विवेचना	१०३
४.७.१.१ कथावस्तु	१०३
४.७.१.२ पात्र विधान	१०४
४.७.१.३ परिवेश	१०८
४.७.१.४ उद्देश्य	१०९
४.७.१.५ भाषा शैली	१०९
४.७.१.६ दृष्टिविन्दु	११०
४.७.१.७ शीर्षक सार्थकता	११०
४.७.२ रचना विधानका आधारमा 'जनयुद्धले उपहार दिएको जिन्दगी' कथाको अध्ययन	११०
४.७.२.१ रुचिक्षेत्र	११०
४.७.२.२ रीतिक्षेत्र	१११
४.७.२.३ सारवस्तु	१११
४.७.२.४ कथानक ढाँचा	१११
४.७.२.५ अर्थ सापेक्ष	११२
४.७.२.६ रूपविन्यास पक्ष	११२

पाँचौं परिच्छेद
उपसंहार तथा निष्कर्ष

११३